

Tiaki Pūtea \$orted

Te whakarite pūtea
e tutuki ai ō whāinga pūtea

- He aha te tahua?
- Te whakarite tahua
- Te kimi āwhina

He aha te tahua?

He whakaritenga te tahua mō te pūtea e tūmanakohia ana kia whiwhia e koe e taea ai e koe te whakarite rautaki ki te whakapau i te pūtea. Ka whai hua te katoa i te tahua. Kāore he whakaritenga e tū atu i tēnei.

Ko te rautaki e whakaritea ai tō tahua, me mātua mōhio koe ki te pūtea e whiwhia ana e koe (ko tō whiwhinga pūtea), ka tahi, ka rua, me mōhio koe ki te nui o te pūtea e whakapaua ana, kātahi koe ka mōhio ki te pūtea e toe ana.

Mā te tahua koe e mōhio ai mehemea he pūtea kei reira tonu (he toenga pūtea), karekau rānei ki te whakaea i ō nama (he takarepa). Ko te whāinga matua o te tahua kia toe tonu he pūtea - e taea ai e koe tērā te penapena ki te whakaea i ō nama.

He aha te takarepa?

Ko te takarepa te āhua o te pūtea kua pau katoa i te tangata engari kāore anō ngā nama kia utua i te korenga o te pūtea. Ki te whakapau te tangata i tana pūtea i mua i te utunga o ngā pire, kua noho takarepa ia.

He aha te toenga pūtea?

Mehemea he iti ake te pūtea o tāu e whakapau ana tēnā i tāu e whiwhi ana, he toenga pūtea tērā.

Kua whakarite koe i ō whāinga?

Mā te whakarite i ō whāinga e toko ake ai ngā whakaaro mō tāu e hiahia ana me ngā mea e hiahia ana e koe kia hokona.

Kia kitea...
Pēhea te uara
o taku penapena
pūtea i roto i te wā

Online Calculators sorted.org.nz

Hokona te puka pārongo *Whakaritea o whāinga i*
sorted.org.nz/ordering me waea rānei ki a
0800 SORT MONEY(0800 767 866)

Ko ngā mea e hiahiatia ana

1.

Me whakarārangi koe i ngā mea me te pūtea e whakapaua ana e koe. Mā te pupuri hoki i ō rihīti e mōhio ai koe ki te pūtea e whakapaua ana.

2.

Me tiki koe i ō pūrongo pūtea mō ngā marama e toru ki muri. Mā ēnei e mōhio ai koe ki te pūtea e whakapaua ana ia marama ki te utu i ngā pire pērā i te rīhi o te whare, i te mōkete, i ngā hoko harangote, i ngā kāri nama, i te pire waea, i te pire hiko me ngā momo rīanga.

3.

Me whakarārangi koe i ngā mea ka utua, ka hokona rānei i ētehi wā pērā i te hoko raihana mō te waka, i te pire tākuta, i ngā koha me ngā haerenga.

4.

Me whakarārangi koe i te pūtea e whiwhi ai koe pērā i tō pūtea whiwhi, i ngā pūtea nā te Kāwanatanga i tuku, i te penihana, me te hua moni o ētehi atu pūtea.

5.

Whakarārangihia mai ētehi pūtea kei te penapenahia e koe.

Kohikohia mai ngā pārongo katoa

Me rua, me toru wiki rānei te roa e kohikohi ana i ngā pārongo e hiahia ana. Me waiho noa ki tētehi wāhi kia rite rā anō koe ki te whakarite i tō tahua.

Te whakarite tahua kia rite ki a koe

E tutuki ai tētehi tahua, me tika, me oti hoki ngā pārongo katoa. Kei wareware hoki ngā mea iti pērā i te aihikirīmi mā ngā tamariki, i ngā tikitiki pahi, i te utu mō te tūranga waka rānei. Me hāngai te tahua ki ngā rangi o mua tata ake nei, nō reira me āta whakarite i ngā wā katoa.

He whakaritenga tahua

1. Tō pūtea whiwhi ia wiki

Kia kohia katoatia rā anō e koe ngā pārongo e hiahiatia ana, kua tae ki te wā e whakarite ai koe i tō tahua.

Me whai wā koe ki te whakarite. Ki te hiahia koe, me whakamahi tēnei whārangi tahua, te Whakaritenga pūtea rānei i sorted.org.nz. Me whai take, me tika hoki ngā pupūtanga e whai take ai tō tahua.

Ki te whiwhi utu ia rua wiki, me tauwehe kia haurua e mōhio ai koe ki te pupūtanga ia wiki. Mō ngā pupūtanga ā-marama, whakaraua mā te 12, ka tauwehea ai mā te 52.

Utunga ā-wiki (whai muri i ngā tangohanga)	\$
Ngā takuhē, ētehi atu pūtea taunaki i te Kāwanatanga rānei	\$
Penihana	\$
Hua Tāke Oranga Whānau	\$
Utu Taunaki Tamaiti	\$
Utunga nōhanga	\$
Ngā utu hua moni	\$
Ētehi atu pūtea	\$

Tāpirihia katoatia ngā utunga o runga

1 \$

2. Ō whakapaunga pūtea ia wiki

Kai me te mahi ā-whare (miraka, parāora, arā noa atu)	\$
Rīti/Utunga nōhanga	\$
Utu taunaki tamaiti	\$
Utunga haere/penehīni	\$
Pūtea hoko (hikareti, whakangahau)	\$
Ngā pukapuka kura, haerenga kura, arā noa atu	\$
Pūtea mā te tamaiti	\$
Koha (Whare karakia, aroha)	\$
Utunga harangote ki Te Hiranga Tangata	\$
Hāmene	\$
Ētehi atu hokonga ia wiki	\$

Tāpirihia katoatia ngā mea o runga

2 \$

3. Ō whakapaunga pūtea ia marama

ki te utu koe i ō pire ia rua wiki, whakaraua tērā mā te 26,
ka tauwehea ai mā te 12, ā, ka kītea te rahinga utu ā-marama

Ngā utunga mōkete	\$
Hiko/kēhi	\$
Waea (waea pūkoro me te ipurangi hoki)	\$
Rīanga (whare, taputapu, hauora, tangata)	\$
Kāri nama: 1	\$
Kāri nama: 2	\$
Kirimana nama (hoko harangote): 1	\$
Kirimana nama (hoko harangote): 2	\$
Pūtea taurewa (taurewa waka, taurewa whaiaro)	\$
Rīhinga taputapu (mīhini horoi kākahu, pouaka whakaata)	\$
Utu whare pūtea	\$
Ētehi atu hokonga ia marama	\$

Mahi 1. Tāpirihia ngā mea o runga	\$
Mahi 2. Whakaraua mā ngā marama 12 (x12)	\$
Mahi 3. Tauwehea mā 52 (wiki/tau)	3 \$

4. Ō whakapaunga pūtea ia tau

Tāke kaunihera (me te wai)	\$
Raihana waka me te whakamana waka	\$
Whakatika motokā	\$
Ngā utu me ngā koha – kura, kura pūhou, karapū	\$
Hauora (tākuta, rata niho, ōta rongoā)	\$
Rēhita kurī me te rata kararehe	\$
Whakatika whare	\$
Kākahu, hū, kākahu rite	\$
Koha	\$
Haerenga	\$
Pūtea penapena	\$
Ētehi atu hokonga ia tau	\$

Mahi 1. Tāpirihia ngā mea o runga	\$
Mahi 2. Tauwehea mā 52 (wiki/tau)	4 \$

5. Ō tukunga iho

Tuhia te tapeke o te Pouaka 1 ki konei

Te tapeke o te pūtea ā-wiki

5

\$

Tāpirihia ngā Pouaka 2, 3 & 4, ka tuhia te tapeke ki konei

Ngā hokonga ā-wiki

6

\$

Tangohia te Pouaka 6 i te Pouaka 5. Tuhia te whakautu ki konei

TAPEKE

\$

Waitohungia te pouaka tika ki a koe:

He nui ake te rahinga o Pouaka 5 i a Pouaka 6.
Ko te rahinga kei te Pouaka 7 taku toenga pūtea.

He iti ake te rahinga o Pouaka 5 i a Pouaka 6.
Ko te rahinga o Pouaka 7 taku takarepa.

Kua whakaritea tō tahua?

Nā, kua whakaritea tō tahua, me whai rautaki ināianei kia mōhio ai koe me aha mehemea kua kitea he pūtea e toe tonu ana (he toenga pūtea), kua pau katoa rānei i a koe tō putea (he takarepa)

Me he toenga pūtea kei tō tahua

Anei ētehi huarahi hei whai māu:

- Me mātua mōhio koe ki te nui o tō tahua e utua ai ngā whakapaunga whānau. He pūtea atu anō ka tukua ki ētehi atu nama, pire rānei e pai ake ai tō tahua?
- Mā tō toenga pūtea e tere ake ai te utu i ō nama
- Puritia tō toenga pūtea mō tētehi o ō whāinga matua. Ko te pūtea mō te wā ohore, ko te hokonga whare, ko te penapena pūtea mō tētehi hararei rānei pea tō whāinga matua.
- Me hui kōrua ko tētehi kaitohu tahua ki te whakarite i tētehi rautaki penapena pūtea.
- Whakaritea tētehi rā kia tirohia tō tahua ā te ono marama.

Me he takarepa kei tō tahua

Anei ētehi huarahi hei whai māu:

- Me he pūtea anō tāu, whakapaua ētehi ki te utu i ō nama
- Tirohia tō tahua. He whakapaunga pūtea ka taea te whakaiti ake?
- Waea atu ki a 0800 774 004 e mōhio ai koe ki ō Hua Tāke Oranga Whānau - ka whai pūtea pea koe i te Hua Tāke Oranga Whānau, i te Pūtea Taunaki Whare Rīhi, i te Pūtea Taunaki Tiaki Tamariki.
- Whakaarohia ake ētehi atu rautaki ki te whai pūtea.
- Me hui ki te taha o tētehi kaitohu tahua.

Ki te hiahia āwhina

Ki te hiahia āwhina ki te whakarite i tō tahua, waea atu ki te Ratonga Tahua Whānau i 0508 BUDGET (0508 283 438). He ratonga kore utu, he muna hoki. Mā tētehi kaitohu tahua mōhio koe e āwhina. Māna ō pātai e whakautu, māna rānei koe e tuku ki tētehi atu kaitohu tahua i tō takiwā.

He kaitohu tahua ā te Ratonga Tahua Whānau huri noa i Aotearoa. Mā rātau koe e whakamōhio te rautaki tika e pai ake ai tō whakarite me tō whakahaere i tō tahua.

Whakamātauria ā
mātau pūrere tātai

Online Calculators sorted.org.nz

Te tiaki pūtea kua whakangāwarihia

Whakamahia te Kaiwhakarite Pūtea e whakarite ai koe i tō pūtea. Tuhia noatia tō pūtea whiwhi me tō whakapaunga pūtea, ā, mā te pūrere tātai e tatau.

Me mohio koe ki hea tukua ai tō pūtea

Nā, kua oti i a koe tō tahua, whakamahia te pārongo Kimi Pūtea a Sorted kia mōhio ai koe ki ngā wāhi katoa e tukua ana tō pūtea. Ka taea e koe tō pūtea te titiro ia rā, ia marama hoki.

He kōrero mō te tangata kei Aotearoa e noho ana

He tahua whai hua

Kei Heretaunga a Hēmi rāua ko Hūhana e noho ana i te taha o tā rāua tamaiti, e whitu tau te pakeke. He mea whakarite tētehi tahua whai muri tonu i tā rāua hoko i tō rāua whare tuatahi.

I āhua roa tonu tā rāua whakarite, engari i te otinga atu, i mōhio a Hēmi rāua ko Hūhana ki ā rāua whakapaunga pūtea katoa. I kitea hoki ētehi atu whakapaunga me iti ake te whakapaunga kia whakapaua ai ki ētehi atu nama.

Ahakoā tōna uua i te tuatahi, kua utua katoatia e Hēmi rāua ko Hūhana ā rāua utu harangote, ka mutu, \$5,000 kua penapenahia hei pūtea ohorere ka whakapaua mehemea e hiahia ana.

E ai ki a Hēmi, me whai kiko tō whakarite tahua. I te tīmatanga i pīrangi noa a Hēmi rāua ko Hūhana ki te utu i ā rāua nama engari, karekau he pūtea e toe tonu ana hei utu i ngā whakapaunga ā-wiki. Nō reira, he mea panoni tā rāua tahua e nui ake ai te pūtea e toe ana ia wiki - nā reira i pai ake ai tā rāua tahua.

Me aha ināianeī?

1. Kei a koe ngā pitopito kōrero e pai ai tō whakarite tauha - whakapaunga pūtea mai, pūtea whiwhi mai, pūrongo pūtea mai, nama mai?
2. Kua whakaritea tō tauha?
3. Kei te mōhio koe mehemea he nui, he iti rānei ō whakapaunga pūtea tēnā i tau e whiwhi ai?

Whai muri ake:

Hei tauira: waea atu ki a 0508 BUDGET i (rā), kimihia ō whakapaunga pūtea

Tuhinga whakaaro:

Puka pārongo Sorted

Me hoko mai i sorted.org.nz/ordering

Me waea rānei ki a **0800 SORT MONEY** (0800 767 866)